

EL ZOO, UN CONEGUT DESCONEGUT

Escrit per:

Ramon Martínez

Dept. de Bioquímica i Biologia Molecular
Universitat de Barcelona

Què és el Zoo de Barcelona? Aquesta és una pregunta que potser fins ara no ens havíem arribat a plantejar seriosament. De ben segur que, quan ens parlen del Zoo de Barcelona, en el primer que pensem és en el parc per tots conegut, aquell lloc on anar un dissabte o diumenge per gaudir d'un dia agradable veient els animallets. Doncs tenim raó, ja que aquesta, sens dubte, és una de les seves funcions més importants; fins i tot, potser un dels motors que van impulsar-ne l'existència. No obstant, tampoc podem deixar de banda un altre paper tan important com l'anterior, però menys evident o, si més no, en el qual la majoria de gent no para atenció. Darrera dels murs del Zoo hi ha tot un centre d'investigació activa, on es duen a terme multitud d'estudis que tenen com a objectiu millorar el coneixement de la fauna global, tot aprofitant que els animals es troben en un medi perfectament controlat. Paral·lelament, també s'hi desenvolupen projectes amb els quals s'intenten millorar les condicions de vida dins de les instal·lacions, per tal de garantir la preservació futura de les espècies. Ambdós vessants de la investigació avancen plegats de tal manera que són quasi indistingibles. Tota aquesta tasca és possible gràcies a la dedicació de molts investigadors, així com de personal tècnic i de serveis, sota la direcció de la Dra. Carme Maté, directora de recerca del Parc Zoològic de Barcelona, la qual amablement ens va concedir una entrevista dins les mateixes instal·lacions del centre.

La Carme Maté és doctora en biologia per la Universitat de Barcelona; va cursar l'especialització de zoologia, el doctorat en etologia dels primats a la Facultat de Psicologia i aviat va involucrar-se activament en estudis d'etologia dels primats, un

camp que des de sempre li havia interessat enormement. Una de les seves tasques al Zoo de Barcelona és la d'impulsar la recerca i, en particular, la de desenvolupar la metodologia per a l'avaluació i la implantació dels programes d'enriquiment. Juntament amb ella, col·laboren de forma molt estreta els conservadors, els cuidadors, els becaris i altres estudiants que, gràcies a la «complicitat» de tots plegats, desenvolupen els programes d'enriquiment.

Però, en què consisteixen els programes d'enriquiment? L'objectiu principal d'un programa d'enriquiment és el de proporcionar un ambient físic i social adequat per als diferents animals i, alhora, vetllar perquè aquesta estimulació ambiental perduri. El sistema per avaluar l'eficàcia d'un programa consisteix en l'observació i el registre sistemàtic de la conducta dels animals. Existeixen diferents tipus d'estimulació que es poden abordar mitjançant un programa d'enriquiment, i totes elles persegueixen estimular els individus perquè tinguin pautes d'activitat diària similar a les que tindrien a la natura. Amb aquestes investigacions es pretén que els cuidadors gaudeixin d'un patró que els permeti proporcionar als animals un medi sempre diferent, estimulants i correcte per combatre la inactivitat que a vegades comporten les condicions de captivitat. Així, s'eviten les pautes de conducta aberrants, conseqüència de conductes apetitives no executables.

Actualment s'estan duent a terme programes d'enriquiment amb diverses espècies, entre les quals es pot destacar la dels goril·les, projecte amb el qual la Dra. Maté hi està directament involucrada. Els goril·les, com d'altres primats, són animals socials i necessiten viure en grups formats per un mascle (a la natura poden viure amb més d'un) i 3 o 4 femelles (en la natura la

composició dels grups varia en funció de les subespècies i dels biòtops on viuen) amb les cries, juvenils i subadults, per tant són grups molt diversos i complexos. Quan es tenen goril·les en captivitat, s'han d'intentar aconseguir estructures socials semblants, treballant per a la socialització i rehabilitació conductual dels individus amb patrons «autistes». No hem d'oblidar que la captivitat i el maneig influeixen en la conducta dels animals; com tampoc podem oblidar que generalment disposen de molt «temps lliure» per dedicar-se a assumptes socials, si tenen un grup ben establert. La seva altra gran ocupació és la de menjar. Aquesta tasca és enllestida en ben poc temps si els goril·les no tenen un programa d'enriquiment; i això és tot el contrari del que succeeix quan es troben en llibertat al seu espai natural. Amb els programes d'enriquiment, els aliments es disposen de tal forma que els animals han de fer un esforç per obtenir-los, un esforç d'una complexitat que els ha de permetre adonar-se que realment hi ha hagut un canvi al seu medi; han d'estar obligats a actuar d'alguna forma, s'han d'interessar en aquesta tasca. La complexitat pot anar progressivament en augment; per exemple, si normalment es col·loquen fruites a l'interior d'un sac, pot acabar-se per deixar el sac buit, tan sols amb la marca d'olor. És com un lluita imaginativa entre nosaltres i els animals. En els cas dels goril·les, amb els programes d'enriquiment poden arribar a invertir més de 3 hores en la seva alimentació i en la majoria dels casos no aconsegueixen trobar tot el menjar. Amb això, quan al llarg del dia estan amb períodes de menys activitat poden dedicar-se a continuar buscant l'aliment. D'aquesta manera, s'eviten estereotips i es disminueixen els nivells d'inactivitat i de pautes aberrants, pròpies d'entorns monòtons de baixa estimulació; com quan s'observen repeticions successives de cicles de regurgitació i nova ingestió del menjar.

En teoria, l'objectiu final és aplicar els programes d'enriquiment a totes les espècies del parc zoològic. No obstant això, un dels factors limitants és la

© Ausiàs Acarín

disponibilitat de persones que facin els estudis per valorar l'efectivitat dels programes. Una valoració exhaustiva és un procés lent que requereix moltes hores de dedicació. El primer pas consisteix en definir una línia base per determinar quines són les pautes d'activitat diària i identificar i quantificar aquelles conductes que seran els indicadors de les condicions de benestar o malestar. En aquesta fase s'estudien si tenen o no influència en l'activitat dels animals altres factors (com, per exemple, la presència de públic) i variables independents. Un cop s'obté la línia base, s'elabora un programa d'enriquiment adient, escollint els tipus d'estimulació i la forma de preparar les sessions.

Amb aquest programa s'estableixen una sèrie d'ítems i es criben: es discriminen dels elements proposats, aquells que puguin suposar un risc per l'animal, que la seva obtenció no sigui viable o que la seva utilització sigui massa complexa. Les conductes es registren durant i després de les sessions; així, pot apreciar-se si el comportament està millorant veritablement o si hi segueix havent una elevada freqüència d'indicadors de malestar. Per exemple, pot fer-se un dia de sessió seguit de dos dies de registres continuats sense enriquiment, establint-se el temps que triga a aparèixer un comportament no desitjable. Si l'animal no abandona les conductes aberrants, això pot ser indicatiu de que el programa d'enriquiment no s'està

enfocant correctament o que cal que s'apliqui amb més intensitat. Finalment, s'hauran establert quines sessions han estat les millors, aquelles amb les quals s'hauran obtingut millors resultats, així com el seu cicle òptim de repeticions. La metodologia emprada ha de permetre el tercer i últim pas, la valoració a llarg termini de les dades preses en la dinàmica normal d'enriquiment, és a dir, determinar si l'estat dels individus ha millorat.

A més del dels goril·les, són exemples d'altres projectes que s'estan duent a terme al Zoo de Barcelona els programes d'enriquiment per a l'ós bru, per als grans felins; estudis de recerca sobre parasitologia i paràmetres fisiològics; estudis per a la rehabilitació conductual de goril·les adults o la socialització de cries per introduir-les en grups d'adults.

Ja per finalitzar, tan sols destacar que per poder col·laborar amb el personal investigador del Zoo de Barcelona els requisits imprescindibles, abans que res, són la paciència, perseverància i una gran capacitat d'observació, a més d'una bona dosi d'interès i ganes de treballar i aprendre. Tampoc es pot deixar de banda ni l'expedient acadèmic ni la disponibilitat de temps. S'ha de tenir present que dedicar-se a la investigació en aquest camp implica un compromís personal continu amb la tasca que s'està fent i la complicitat amb l'equip humà i, evidentment, amb els animals.